

ЈАЗИЧНИОТ ПЛУРАЛИЗАМ ВО УСТАВОТ НА ПЕТТАТА ФРАНЦУСКА РЕПУБЛИКА

Кратка содржина

Во прилогот се анализира внесувањето на јазичниот плурализам во Уставот на Петтата француска Република, со уставните измени од јули 2008 година. Со усвојувањето на амандманот 75-1, Република Франција и уставно призна дека нејзиното население не зборува само француски, туку и бројни регионални јазици и дека тие се дел од француското културно наследство. Оваа уставна интервенција претставува новина за Република Франција во споредба со начинот на третирање на јазичкото прашање и јазичниот плурализам во претходниот уставен развој на француската република. Како и секоја новина и оваа, се случи по совладувањето на бројни и силни отпори и контроверзии. Во прилогот се прикажуваат главните моменти и чинители на политиката на традиционалната јазична политика на Франција и во врска со тоа прашањето на јазичкиот плурализам, најзначајните фази во процесот на препознавање, признавање и регулирање на јазичниот плурализам, и основните карактеристики на најновото уставно решение, од јули 2008 година.

Клучни термини: ЈАЗИЧНА ПОЛИТИКА, УСТАВ, ПЕТАТА ФРАНЦУСКА РЕПУБЛИКА, ЈАЗИЧЕН ПЛУРАЛИЗАМ, УСТАВЕН АМАНДМАН, РЕГИОНАЛНИ ЈАЗИЦИ.

ВОВЕД

Темата со која се занимава овој прилог – уставното регулирање на јазичкиот плурализам во Република Франција во 2008 година – има долга историја и широк теорски контекст. Ѕ историските и теориските аспекти на темата биле предмет на детални научни и политички елаборации. Во однос на нив, а со оглед на специфичните цели на оваа статија, овде ги назначуваме само најистакнатите референтни места и идеи.

Историски, внесувањето на поимот регионални јазици во Уставот на Република Франција може да се гледа како јазлова точка на премин од едно наследено и неколку вековно старо монистичко кон едно ново плуралистичко решение на конфликтот меѓу застапниците на обезбедувањето на националната интеграција и застапниците на уважувањето на човековите права на малцинските

јазички и културни заедници во услови на хетерогени општества. Целокупната досегашна историја на Република Франција е исполнета со жестоки политички борби за промоција и утврдување на францускиот јазик како единствен јазик кој го признава и негува Републиката. Тој процес некои го датираат од самиот зародиш на Франција како држава. Но, кога станува збор за официјализирањето на францускиот јазик како службен јазик клучни се три датуми.

Првиот е 1539 година кога со Декретот од градот Вилер-Коре, потпишан од Франс Први, францускиот е озаконет како јазик во сите судски документи и постапки, нотарски договори и службената легислатива. Притоа, како главни аргументи за ова законско решение се користеле два: Прво, одбегнување на јазичната забуна која можела да се јави или се јавувала при користењето на различните регионални јазици или дијалекти и, второ, прекин со дотогаш доминантната латинска јазична традиција на администрацијата. И едниот и другиот аргумент, биле дел од национално насочениот дискурс за градење на Франција како модерна национална држава. Со овој декрет францускиот станува јазик на француската нација во настанување. Главна улога во тоа ќе одигра Француската академија на науките формирана еден век по споменатиот декрет (во 1635), токму со таа цел.

Но, со градењето на нацијата и националниот јазик не се поништени регионалните јазици. Нивното место во јавниот простор и односот кон нив на државата е константна и контроверзна тема. Во врска со тоа важен е вториот датум од историјата на јазичкото прашање во Франција.

Вториот историкси датум е 1870. Во оваа година се востановува Третата француска република. За време на Третата француска република се спроведува политиката на откорнување на сите регионални јазици и наметнување на францускиот како единствен јазик во службена употреба во сета јавна сфера. Во овој период употребата на регионалните јазици е забранета и казнива не само во училишните туку и во школските дворови, на пример.

Третиот датум е јуни 1992 година кога Францускиот јазик станува и уставно официјален јазик.¹ Со Уставен закон² во член 2 од Уставот на Република Франција од 1958 година, внесен е амандман со кој се утврди дека „Јазик на Републиката е францускиот.“

¹ Заслужува подетална анализа прашањето дали овој амандман е просто резултат на настојувањата францускиот јазик да се заштити од силниот наплив на англискиот јазик, како што официјално се аргументираше неговото донесување или пак тој потег е направен како уставна брана против импликациите од во таа година донесената Повелба за регионалните и малцинските јазици на Советот на Европа. На можноста од ваквото толкување на политиката на амандманот на член 2 упатува фактот дека се до јули 2008 година токму тој амандман се користеше како главен аргумент против ратификација на оваа Повелба од страна на Франција.

² 92-554 од 25 јуни 1992.

Меѓу овие три историски датуми на процесот на издигање на францускиот јазик како јазик на нацијата, односно на националната интеграција, внимание заслужуваат неколку дивергентни историски моменти кои откриваат дека тој процес бил исклучително конфликтен. Разбирањето на тие конфликти е претпоставка за разбирање на спецификите на решението усвоено во 2008 година со кое регионалните јазици станаа уставен институт - нешто што од гледна точка на славениците на погоре споменатите три историски датуми на издигање на францускиот јазик изгледало како најголемо зло и најсилна закана за интегритетот на Франција како држава и како нација.³ Меѓу тие моменти, секако се истакнува Законот на *Деикзон* од 1951 година.⁴

Со овој закон, за прв пат во историјата на Франција законски се дозволува во француските училишта да се изведува настава и да се изучуваат регионалните јазици кои се говорат во Франција.⁵ Но, слабите ефекти од овој закон, како поради отпорите кон неговото спроведување од страна на највисоките институции како што е француската академија, така и поради судирањето на практиките произлезени од овој закон со уставната ригорозност во поглед на доминацијата и службеноста на францускиот јазик најдобро се отсликуваат во извештајот на Бернард Черкуилини (Јазичите на Франција).⁶ Основиот заклучок на овој извештај, како и на многу други документи од тој вид е дека скоро сите регионални јазици на Франција страдале поради погореназначената јазична политика која француската држава ја води се до почетокот на 1990-ите години. Но, исто така, овие валидни емпириски документи потврдуваат дека регионалните јазици а заедно со нив борбите за нивно одржување не изумреле. Напротив, донесувањето на аманданот 75-1 во 2008 година зборува за актуелноста на прашањето⁷. Како што ќе видиме, овој амандман е резултат на обидот на Франција да излезе во пресрет на домашните и на надворешните барања и притисоци за признавање на регионалните и малцинските јазици на нејзиното население и тоа да го стори во рамките кои што ги дава уставот на Петтата република од 1958 година.

³ За илустрација на јачината и фундаментализмот на националистичко движење може да послужи една изјава на проминентниот Жорж Помпиду кој во 1992 ќе рече: „Во Франција, која сака длабоко да ја обележи Европа, нема место за регионални јазици и култури.“

⁴ La Loi Deixonne, (1951) Објавен 13 јануари 1951 во Journal officiel de la République française (483).

⁵ Пошироко кај McDonald (1989) стр. 52-54.

⁶ Bernard Cerquiglini Directeur de l'Institut national de la langue française (C.N.R.S.), *Les langues de la France, Rapport au Ministre de l'Education Nationale, de la Recherche et de la Technologie, et à la Ministre de la Culture et de la Communication*, Avril 1999.

⁷ Loi constitutionnelle No 2008-724 juillet 2008 art: 40.

Во продолжение ќе покажеме дека најновиот резултат на процесот на признавање на јазичкиот плурализам во Франција, односно признавањето на регионалните јазици како дел од јавното наследство на Република Франција (во 2008 година) е под влијание на три општественоисториски сили: национализмот, како најутврдена, најделотворна и најлегитимна општествена сила во Франција, потоа глобализацијата и мултикултурализмот, како сеуште кривки и политички недоречени, но потентни сили. Прифатеното решение - признавање на регионалните јазици во рамките на уставните и политичките институции карактеристични за монокултурната и монојазичката докрина за нацијата, односно за француската нација - е резултатот од дејствувањето на овие сили.

1. Францускиот национализам и јазичкиот плурализам

Во сите досегашни, пет, француски републики преовладувало едно единствено решение во однос на јазичното прашање - со исклучок на перидот по донесување на законот на *Дејкзон* од 1951. Франција е градена и прикажувана како земја во која модерната идеја за нацијата, односно националната држава е остварена на најпарадигматичен начин - една држава, еден јазик, една нација.⁸ Јазичната политика има централно место во историјата на државата и градењето на нацијата во Франција. Историски, консолидацијата на францускиот јазик одеше паралелно со појавата на модерната француска држава. Оттука, не е случајно тоа што многумина француски интелектуалци, особено оние кои имаат хегемонска улога во јавната сфера во Франција се меѓу најсилните критичари на мултикултурализмот.

Поаѓајќи токму од Франција, во текот на „модерната“ од деветнаесеттиот и дваесеттиот век беа промовирани монокултурни и монојазички решенија за градење на националната држава. По примерот на Франција, најголем број од западните демократски земји, спроведуваа политика на создавање и на „наметнување на единствен јазик во институциите на територијата на државата - францускиот, англискиот, шпанскиот.“ Таквата политика од своја страна доведе до исфрлање

⁸ Ваквата претстава за Франција - како интегрирана нација, централизирана држава со јасно утврден идентитет и врз таа основа арогантно горделива национална самосвест - е многу позастапена - не само во Македонија туку и во повеќето земји во светот. Отколку претставата за Франција како фрагментирано општество, со оспоруван и недовршен идентитет, со децентрализирана управа и диференцирани политики и со чувствутелен национален етос, Пообјективните аналитичари откриваат дека овие две претстави за Франција (нејзината сопствена и онаа на другите за неа) се присутни во сета нејзина историја, од единаесеттиот век наваму, но особено во последните два века, а најмногу во последните две три децении. (види Hayward 2007)

(„откорнување“) од употреба на говорните јазици (дијалектите, регионалните или малцинските јазици) во многу важни региони во овие и земји (како, на пример, Велс, Британија, Каталонија, и секако Франција) (Tiryakian: 24).

Политиката на создавање и наметнување на еден службен литературен јазик во рамките на територијата на една држава беше составен дел на пошироката културна политика на национална интеграција и унификација. Во функција на обезбедување лојалност на инаку културно и јазично разнообразно население во државите, тие спроведуваа политика на градење на една единствена официјална, или државна култура. Овој феномен на „монокултурализам“ жестоко се спротивставуваше на секој обид за издигање и пројавување или афирмирање на културните посебности и разлики на јавно ниво. Јавната сцена беше резервиран простор за државната, односно националната култура (и нејзините симболи) и, секако, за нејзиниот јазик. Додека пак клтурните и јазичните засебности, исто како и религиските, беа оставени да се 'уживаат' во прифатната сфера – секако не без негативни општествени последици по нивните пројавувачи. Ваквата јазична и културна политика, по примерот на 'постарите' европски браќа ја следеа и сите балкански држави, со исклучок на Република Македонија.

Во текот на сто и педесетте модернизациски години - целиот деветнаесетти и првата половина од дваесеттиот век - се градеше слика дека националните држави успеале да ги покријат отстапувањата од монокултурниот модел на нацијата. За таа голема работа, заслуга имаат и бројните класични социолошки теории. Градењето на идејата за општеството како културна или економски интегрирана заедница или систем беше дел од тој модернизациски градителски проект. Но, ништо не е вечно. Се тече, се се менува, па и Република Франција, а и балканските држави - доколку Европа и Светот истраат на спроведувањето на меѓународните документи од оваа област (пред се на документите на Обединетите нации и на Советот на Европа).⁹

Во втората половина на дваесеттиот век оваа монументална градба - наречена општество или национална држава - почна да напукнува. Или можеби е поточно да се рече дека се поголем број аналитичари почнаа да забележуваат

⁹ Од документите на Организацијата на Обединетите нации овде како особено релевантна за случајот на Франција се истакнува Меѓународната повлеба на ОН за економските, социјалните и културните права. Од документите на Советот на Европа, во однос на оваа тема најрелевантни се, секако, Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, најчесто позната како European Convention on Human Rights, односно Европска конвенција човековите права и слободи), Европската повелба за регионалните или малцинските јазици, и Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства. Од документите на Европската Унија, од особено важност за прашањата во врска со јазичниот плурализам во Франција е Лисабонскиот договор.

дека таа и не била толку монолитно интегрирана туку дека во многу од нејзините џебови виреат подкултури и со нив надоени потенцијално моќни општествени чинители. Во овој перидот бројни аналитичари (Даниел Бел, Едвард Тирјакиан, Ален Турен, Кришан Кумар) констатираат дека западните либерални демократии се соочуваат со нов предизвик. Тој сега не доаѓа од зоната на јавно силно регулираните економски и класни интереси туку од зоната на приватноста. „Не од индустрискиот сектор во кој е отелотворана модерната држава туку од периферниот културен сектор, од различните културни малцинства (расни, етнички, сексуални па дури и регионални, како во случајот со 'етнонационалните' заедници кои главно живеат на свои територии во рамките на националната држава“ (Tiryakian: 21)

На историската-политичка и културна - сцена стапува мултикултурализмот, а заедно со него и барањата за државно, односно јавно признавање на претходно потиснуваните регионални и малцински култури и, во тој контекст, регионални и малцински јазици. До тогаш доминантните национално интеграциски политики се соочија со два реинтеграциски предизвици: наднационалните или глобализациски интеграции од една страна и мултикултурните или локализирачки дез/интеграции, од друга страна. Овие два трендови меѓусебе се спротивставени, но условени еден од друг. Но, нивниот меѓусебен конфликт е послаб во споредба со конфликтот кој секоја од нив го има со национализмот и со националната држава. Затоа, глобализацијата и мултикултурализмот често се во спрега против национализмот. Тоа се гледа и на случајот на признавањето на регионалните и малцинските јазици во Франција. Конкретното уставно решение за кое ќе стане збор подоцна е резултат кој е разбирлив, единствено, ако се имаат предвид влијанијата како на глобализациските фактори - европската и светската интеграција, така и на домашните, односно на локалните и регионалните мултикултурализациски фактори.

2. Јазичката ситуација и барањата за препознавање и признавање на јазичкиот плурализам во Франција

Во поглед на јазичната ситуација во Франција општо прифатена е оценката дека погореназначената национална политика имала деградирачки последици во поглед на присутноста, фреквентноста и функционалноста на регионалните и малцинските јазици. И покрај сè, бројни владини и невладини, домашни и странски извештаи потврдуваат дека денес, Франција е втора земја во Западна Европа според бројот на регионални јазици кои се зборуваат од страна на

нејзиното население. Според, најпознатитот и најприфатен извештај во врска ова прашање - извештајот од 1999 година на Бернард Черкуилини (Bernard Cerquiglini) - околу 6.600.000 (околу 10%) французи зборуваат некој од вкупно седумдест и петте препознати регионални или малцински јазици.¹⁰

Оваа студија на Черкуилини има статус на официјална научна вистина за јазичната ситуација во Франција. Таа е нарочана од самата Влада, односно од Министерството за национално образование, истражување и технологија и од Министерството за култура и комуникација. Студијата требаше да обезбеди научна основа за законско и институционално соочување на Република Франција со еден од бројните глобални предизвици на нејзиното опстојување како нација - предизвикот за ратификација на *Европската повелба за регионалните или малцинските јазици*.¹¹ Овој документ ужива кредибилитет на објективен извештај. И покрај жестотките дебати околу начинот на кој треба да се реши проблемот со ратификацијата на Повелбата, а во врска со неа клучното прашање за признавањето на регионалните и малцинските јазици, во француската јавност не се постави прашање дали на овој Извештај треба или не треба да му се верува. Тој е прифатен како материјал кој ја утврдува стварната јазична состојба. Ратификацијата на Повелбата, односно признавањето или непризнавањето на регионалните или малцинските јазици е третирано не како прашање на науката туку како прашање на јазичната и вкупната политика на Република Франција.

За препознавање на некој „јазик“ како регионален или малцински јазик во Франција, авторите ги применуваат критериумите содржани во дефиницијата од Повелбата. Согласно на таа дефиниција, „регионален или малцински јазик“ е јазик кој а) во рамките на територијата на државата се користи традиционално од страна на нејзини државјани кои сочинуваат група која бројно е инфериорна во споредба со остатокот од населението на државата и кој б) е различен од јазикот или јазиците кои се службени во државата. Со оваа дефиниција не се опфаќаат дијалектите на службениот јазик (јазици) и јазиците на имигрантите.

Врз основа на оваа дефиниција извештајот како материјален факт утврди дека во Франција традиционално се зборуваат 75 регионални или малцински јазици. Од овие седумдест и пет препознати јазици, 24 се домородни јазици од европското тло, додека другите се од прекуокеанските области на Република

¹⁰ Bernard Cerquiglini, види фус. 6.

¹¹ Франција ја потпиша Повелбата истата година кога е и донесена (1999). Но, ратификацијата на истата беше и сеуште е сериозен политички и уставен проблем. Застапниците за нејзина ратификација, но и противниците на тој чин како главен аргумент го наведуваа Уставот на Петтата Француска Република, односно член 2 од истиот. Во него стои дека јазикот на Републиката е францускиот.

Франција (Карибите, француските територии во Индискиот Океан, Пацификот и Јужна Америка). Како најчесто зборувани регионални јазици на европската територија на Франција се истакнуваат петнаесет јазици или јазички групи: алзашкиот, мозелскиот, баскискиот, бретонскиот, каталанскиот, корзиканскиот, западно фландрискиот, франко, оситијанскиот (со неколку варијанти), галороманските јазици, берберскиот, арапскиот, еврејскиот и ромскиот.

Дел од овие јазици се загрозени и пред исчезнување, а некои и понатаму силно и се спротивставуваат на хегемонијата на службениот француски јазик. Меѓу втората група јазици најживи се оситијанскиот (го говорат или биле изложени на него околу 1.500.000 французи), алзашкиот (и други германски дијалекти околу 1.400.000) и корзикијанскиот, додека бретонскиот (иако во 1950-ите него активно го зборувале над милион луѓе) денес го зборуваат околу 250.000 луѓе, (главно стари). Како најзагрозени се сметаат галороманските јазици.

Како реакција на ваквите состојби и трендови во Франција од 1960-ите до денес се пројавија повеќе локални невладини,¹² владини (Владата, одделни Министерства и Националното собрание)¹³ и меѓународни (од Советотот на Европа, Европската Унија и Обединетите нации) иницијативи и барања за афирмација или заштита на регионалните јазици во Франција.¹⁴

¹² Ги имаме предвид бројните организации кои ги застапуваат одделните регионални јазички заедници, особено бретонската, алзашката, баскиската, фламанската, каталанската и корзиканската заедница.

¹³ По донесувањето на Законот на Деикзон во 1951 година се создаваат извесни законски услови за изучување на бретонскиот, каталонскиот и оситијанскиот јазик Подоцна, важењето на овој закон се прошири и на други јазици (корзикијанскиот и алзашкиот). Но, клучно е дека овие законски решенија не беа протолкувани како противуставни затоа што со нив не се создаваше обврска за државата да прави било што во однос на регионалните јазици, туку едноставно да ги толерира активностите на здруженијата на овие јазички заедници во насока на изучување на нивниот регионален јазик. Покрај овој закон, владините институции преземаа и други иницијативи во насока на излегување во пресрет на барањата за користење на регионалните јазици во образованието, медиумите и локалната самоуправа - во некои региони се поставувани и двојазични сообраќајни знаци и слични симболи. Ова политика особено доби вредност во 1980-ите години, а како резултат на процесите за децентрализација и регионализација. Актуелноста на прашањето за регионалните јазици стануваше се поголема, паралелно со сјакнувањето на силите и поддршките на регионализмот како политика. (види Wilhtol de Weden, 2003).

¹⁴ Од ова глобално ниво како особено значајни и влијателни притисоци се покажаа извештатите и оценките на Комитетот на обединетите нации за економски, социјални и културни права, а во врска со досието на Република Франција во однос на Повелбата на ОН за Економски, социјални и културни права, како и на Советот на Европа во врска со нератификацијата на Повелбата за регионалните или малцинските јазици. Покрај овие два глобални фактори, според многумина коментатори, најнепосреден двигател на усвоеното уставно решение е претседателствувањето на Франција со Европската Унија. Според ваквите оценки, Франција тргнала во оваа насока со цел да ги одбегне критиките од своите ЕУ партнери во однос на нејзината домашна политика.

Истовремено, таквите иницијативи и движења наидуваа на реакции од бранителите на уставниот и институционалниот национализам на Петтата француска република. Овде, пред сè, ги имаме предвид реакциите на Сенатот, на Уставниот совет на Франција и на Француската академија на науките, но и на одделни политички партии и истакати политичари во однос на потпишувањето, односно на ратификацијата на Европската повелба за регионалните или малцинските јазици од страна на Франција.

Назначените невладини, владини, и глобални иницијативи и поттици за признавање на регионалните јазици како и споменатите и други реакции во однос на нив, заслужуваат поподробна анализа. Овде, во продолжение ги прикажуваме основните карактеристики на усвоеното уставно решение. Со него е направен компромис меѓу националистичките сили кои традиционално стојат во одбрана на постојните институции и на монојазичната политика и регионалистичките и глобалистичките сили кои бараат 'плурализација' на јазичната политика на Франција. Како такво, усвоеното решение се покажува како компромис кој, од една страна, го продолжува векот на Петтата француска република, а од друга страна, создава уставни рамки за надминување на јазот кој се појави, од една страна со потпишувањето на Повелбата за регионалните или малцинските јазици на Советот на Европа и, од друга страна, со двосмисленото толкување на Уставниот совет на Франција дека ратификацијата на Повелбата би била спротивна на принципите на кои е втемелен Уставот на Петтата француска република.¹⁵

¹⁵ Токму и заради тоа првичниот (неприфатен) предлог беше признавањето на регионалните јазици да се направи во член 1 во кој се дефинираат принципите на Републиката. Уставниот Совет на Франција, со одлука бр. 99-412 од 15 јуни 1999 (веднаш по потпишувањето, од страна на Франција, на Повелбата за регионалните или малцинските јазици, утврди (во член 1 од неговата одлука) дека „Европската повелба за регионалните или малцинските јазици содржи одредби кои се спротивни на Уставот“ на Франција. Но, истовремено, Советот укажа дека спротивни на уставот се и бројните и одамна (од донесувањето на Законот на Деикзон) установени практики во самата Франција за признавање на регионалните јазици во областите на образоованието, медиумите, ознаките и сл. (<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/depuis-1958/decisions-par-date/1999/99-412-dc/decision-n-99-412-dc-du-15-juin-1999.11825.html>)

3. Уставното признавање на регионалните јазици со Член 75-1 од Уставот на Република Франција од 1958

Со Уставниот закон бр. 2008-724 од 23 јули 2008 година за модернизација на институциите на V-та Република,¹⁶ Франција усвои амандман (бр. 40) на член 75 од Уставот на републиката од 1958 година. Со усвоениот амандман, членот 75-1 гласи, „Регионалните јазици припаѓаат на културното наследство на Франција.“¹⁷ Станува збор за важна и контроверзна уставна новина околу чие што усвојување се водеа жестоки политички битки. Во нив учествуваа врвните државни институции - парламентот на Франција (со неговите два дома, односно Националното собрание и Сенатот), Владата на Република Франција, Француската академија на науките. Донесувањето на амандманот од неговото предлагање во парламентот до неговото усвојување траеше повеќе од седум месеци (од јануари до јули 2008 година).

Амандманот е усвоен како дел од поширокиот пакет на уставни измени насочени кон модернизација на институциите на Петтата француска република. Но, за илустрација на конфликтноста и новината на конкретниот член 75-1 со кој се признаваат регионалните јазици, треба да се има предвид дека јазичкиот плурализам, односно признавањето на регионалните и малцинските јазици ниту беше барано ниту пак беше предложено од високо уважениот Комитет за модернизација на институциите на Петтата република, предводен од Едуард Баладур.¹⁸

¹⁶ L.OI constitutionnelle n° 2008-724 du 23 juillet 2008 de modernisation des institutions de la Ve République. извор http://www.assemblee-nationale.fr/13/dossiers/reforme_5eme.asp, пристапено на 04/01/2009.

¹⁷ Во оригинал. (Art. 75-1.) - Les langues régionales appartiennent *au patrimoine* de la France. Курзивот е наш со цел да укажеме дека францускиот збор „*patrimoine*“, преку англискиот збор „heritage“ на македонски го преведуваме описно со изразот „културно наследство“. Би можело со исто, па дури и посоодветно, значење да се употреби и македонскиот збор „оставштина“, но тој не е доволно установен во речникот на македонската општествена и хуманистичка мисла. Употребата на соодветниот збор е важна затоа што во францускиот исто како и во англискиот јазик зборовите „*patrimoine*“ (француски) односно „heritage“ (англиски) асоцираат на историски вредности кои се предмет на заштита од страна на државата. Поаѓајќи од оваа димензија, некои критичари на усвоеното решение иронизираат со толкување дека со истото регионалните јазици се третираат како музејска вредност, значи како нешто што е мртво, а не нешто што е живо и актуелно.

¹⁸ Уставните измени со кои Република Франција ги препозна и призна регионалните и малцинските јазици кои се зборуваат на нејзината територија се совпаднаа со времето кога официјална Франција се зафати и изведе еден поширок пакет институционални измени. Тоа е периодот од јули 2007 до јули 2008 година. Во јули 2007 година со Декрет на Претседателот Саркози беше установен Комитет за дискусија и предлагање на прилагодувања и модернизација на институциите на Петтата Република. Комитетот беше предводен од поранешниот премиер на Франција, Едуард Баладур. Баладур го достави извештајот со предлозите во утврдениот рок - во декември 2007 година по што започна парламентарната постапка која заврши во јули 2008 година со бројни измени во уставот на Петтата република, од 1958 година (усвоениот уставен закон бр. 2008-724 има вкупно 45 членови).

Надвор од овој француски елитен круг, идејата и движењето за признавање на регионалните и малцинските јазици во Франција е последица на интеграцијата на Франција во глобализирана Европа (во Советот на Европа и во Европската Унија) и во светот (Обединетите нации). Под вијание на глобалната интеграција и во Франција како и во други земји сјакнаа локалните плуралистички потенцијали. Тие, во некоординирано партнерство со глобалните фактори го внесоа прашањето на признавањето на регионалните и малцинските јазици во агендата на официјална Франција (Владата, Националното собрание, Сенатот и секако Француската академија на науките). Имено, предлогот за внесување на исказот „Регионалните јазици припаѓаат на културното наследство на Франција“ во Уставот на Република Франција го даде еден пратеник (бретонец) во Националното собрание во форма на амандман на предлог Уставниот закон бр. бр. 2008-724.

Предлогот е даден во постапката на првото читање на предлог законот во Националното собрание, односно во Комисијата за правни прашања. Предлогот наиде на спротивставени реакции. Најголем број од реакциите внатре во Националното собрание беа позитивни. Интересно е тоа што предлог амандманот по прифаќањето од страна на Комисијата за правни прашања на парламентот го прифати и Владата. Со таа поодршка предлог амандманот за признавање на регионалните јазици како дел од културното наследство на Франција го започна својот пат. Од иницијалниот предлог до неговото усвојување изминаа седум месеци, во кои тој претрпе една голема измена.

Имено, првичниот предлог беше исказот дека „Регионалните јазици припаѓаат на културното наследство на Франција“ да биде усвоен како амандман на Член 1, во преамбулата на Уставот на Републиката. Во овој член се дефинира карактерот на Република Франција како држава. Во него се утврдени принципите на кои е заснована Петтата француска република.¹⁹ Со ваквото лоцирање на предложениот амандман, регионалните јазици би се ставиле на самото чело на Републиката. Тие би стоеле и пред францускиот јазик чија што службеност во француската држава се регулира во следниот член од Уставот, во член 2. Член

Декретот со кој е установен Комитетот е пропратен со писмо од Претседателот Саркози кој како нарачувач на анализата и предлозите ги опишува своите очекувања од Комитетот. Во Писмото нема ни збор за јазичкиот плурализам. Освен тоа, Комитетот самоиницијативно не предложил ништо во таа насока иако, согласно на словото на декретот, имал овластувања покрај бараните решенија да предложи и други измени и прилагодувања на институциите за кои ќе оцени дека се неопходни за модернизација на институциите на Петтата Република (**Comité de réflexion et de proposition sur la modernisation et le rééquilibrage des institutions de la Ve République**).

¹⁹ Според словото на овој Член (1) Франција е Република, неделива, секуларна, демократска и социјална. Таа обезбедува еднаквост пред законот за сите граѓани независно од потеклото, расата или религијата. Таа ги почитува сите вери. Нејзината организација е децентрализирана...

2 е прв член во Првиот дел на Уставот и во него се дефинира суверенитетот на Републиката.²⁰

Токму ваквото позиционирање на исказот за регионалните јазици ќе се покаже како најспорно. Најжестоките реакции на овој амандман кои ќе бидат пројавени во постапката на донесување на Уставниот закон, особено од страна на Сенатот и Француската академија на науките, се испровоцирани токму од местото на кое беше предложено да стои признанието за регионалните јазици. Како што се покажа, националистичките сили не можеа да го спречат внесувањето на регионалните јазици во Уставот, како поради барањата од дома така и поради притисоците од надвор. Но, тие успеаја признавањето да не се направи на видно место - во преамбулата, т.е. на челото на Републиката - туку при крајот на Уставот во неговиот дванаесетти дел, т.е. на опашката.²¹

Оваа промена настана за време на второто читање на уставниот закон, чиј дел беше и амандманот за регионаните јазици. При првото читање, на општо изненадување на најголем дел од стручната и општата јавност овој предлог амандман помина скоро едногласно во Националното собрание. Во мај 2008 година тој беше поддржан од пратеници од сите страни на политичкиот спектрум. Ваквото, скоро консенсуално усвојување на предлог амандманот за внесување на регионалните јазици во Член 1 од Уставот, навестуваше крупна промена. Но, радоста на промоторите на ова решение не траеше долго.

Согласно уставно утврдена постапка за донесување на измени на Уставот на Републиката, следна инстанца на првото читање на предлогот беше Сенатот. Овде, при првото читање на предлог амандманот се покажа колку е силен францускиот национализам, колку е силен неговиот страв од поткопувањето на статусот на францускиот јазик како основа на францускиот национален идентитет. Имено, по првото читање Сенатот го отфрли предлог амандманот, со огромно мнозинство. Спротивно на препораките од Владата и од Правната комисија на Парламентот, Сенатот усвои амандман со кој од предлог Уставниот закон се исфрла амандманот на Член 1 со кој се признаваа регионалните јазици. 216 сенатори (повеќето центристи од партијата на Никола Саркози, УМП, потоа комунистите и радикалите – вклучувајќи и некои сенатори како Роберт Бадентер) гласаа за отфрлање на

²⁰ Прв дел Суверенитет, Член 2. (став 1) Јазик на Републиката е францускиот. (став 2) Националното знаме е тробојка. сино, бело, црвено. (став 3) Национална химна е Марселиезата. (став 4) Мотото на Републиката е слобода, еднаквост, братство. (став 4) Нејзин принцип е: Владеење на народот, од народот и за народот.

²¹ Овој дел носи наслов. Локални власти и во него се регулираат прашањата во врска со статусот и надлежностите на општините, департаментите, регионите, заедниците и заедниците со посебен статус.

амандманот за регионалните јазици, наспротив 103 (главно од социјалистичката партија, зелените и некои сенатори од УМП) кои гласаа против отфрлањето, односно за усвојување на амандманот за регионалните јазици.

Според извештаите, дискусиите за и против овој амандман траеле цели три часа. За жестината на аргументите против, зборуваат неколку искази од противниците на амандманот. На пример, социјалистот Мишел Шарас вели: „Јас бев изненаден да видам од Националното собрание амандман со кој регионалните јазици се класифицираат како културно наследство на Франција. Зошто да не се класифицираат како историски споменици...?“ Еден друг социјалист (Жан-Лук Меленхон), вели, „Има една етничка партија која ова го бара заради ратификување на Повелбата за регионални јазици, од страна на Франција“. Еден од сенаторите од Комунистичката партија на Франција вели, „Промовирањето на регионалните јазици е посакувано, но не треба да води кон затворање или регионален комунитаризам“, а еден сенатор од партијата на Саркози (УМП), ќе рече: „Задржувањето на оваа реченица во првиот член на нашиот Устав ќе значи дека сакаме Франција да ја водиме во насока во која таа не сака да оди“.²²

По ваквото отфрлање на амандманот за јазичниот плурализам во Уставот на Франција, од страна на Сенатот, следувааше уште пожестока реакција и отфрлање од страна на Француската академија на науките. Академијата, дури излезе со декларација против спорниот амандман.²³ Според оценките на академиците, токму Францускиот јазик, ја создавал Франција во текот на пет векови и дека откако тоа конечно било признато (во 1992 година со Член 2 со кој францускиот стана службен јазик) сега, со спорниот амандман, се случува обид за враќање назад. Академиците укажуваат дека ставањето на регионалните јазици пред јазикот на Републиката (пред францускиот) е предизвик за едноставната логика, тоа е негирање на Републиката, конфузија во однос на конститутивниот принцип на нацијата. Тие предупредуваат дека последиците од ова ќе бидат сериозни и затоа бараат добрите намери на амандманот да се искажат на друго место, а не во Уставот и, особено не во Член 1.

И покрај ваквите жестоки реакции од страна на Сенатот и на Академијата, но и на други државни институции и истакнати интелектуалци и политичари, невладините организации, парламентарците застапници на регионалните јазици и Владата не се откажаа од намерата да ги внесат регионалните јазици во Уставот.

²² http://www.lemonde.fr/politique/article/2008/06/19/le-senat-refuse-d-inscrire-les-langues-regionales-dans-la-constitution_1060100_823448.html пристапено на 18.02.2009.

²³ Déclaration de l'Académie française «Les conséquences du texte voté par l'Assemblée sont graves» <http://bibliobs.nouvelobs.com/2008/06/17/les-consequences-du-texte-vote-par-lassemblee-sont-graves> Par BibliObs.com.

За таа цел, при второто читање на Уставниот закон, се отиде со поинакво решение. Јазичниот плурализам, односно регионалните јазици беа ставени како амандман на член 75 (став 1) од Уставот. Оваа измена се покажа како доволна исказот дека „Регионалните јазици припаѓаат на културното наследство на Франција“ да стане дел од Уставот на Петтата француска република (во член 75-1). При повторното гласање овој амандман доби големо мнозинство како во Националното собрание така и во Сенатот со што од 28 јули 2008 година е составен дел на Уставот на Петтата француска република.

4. Толкување на членот 75-1 за регионалните јазици

Писмото, воопшто а правните писанија особено, немаат саморазбирливи и секогаш истоветни значења. Заради тоа, често се прави разлика меѓу она што се нарекува „словото на законот“ и „духот на законот“. Толкувањето на членот 75-1 е прашање на разбирање на „духот“ на овој член, бидејќи буквалното читање на истиот не кажува премногу. Со оглед на контроверзноста на членот 75-1 како уставна новина, а имајќи предвид дека извор на правото во француската традиција се и дискусиите кои се воделе во законодавните тела при донесувањето на законите, треба да се истакне дека зад овој амандман стои типично републиканско, односно граѓанско индивидуалистичко толкување. Тоа е неговата смисла и значење. На телеолошко (целно) ниво, тој член значи задоволување на барањата за признавање на регионалните јазици и како таков тој е во функција на исполнување на обврските на Франција кон меѓународните документи од оваа област - најконкретно кон Повелбата за регионалните или малцинските јазици. Но, од внатрешната перспектива на законодавецот неговото донесување е дел од проектот за модернизирање на Републиката.

Од оваа перспектива, усвојувањето на амандманот за регионалните јазици, никако не значи *а)* признавање на права на граѓаните да поставуваат барања од државата во врска со нивните потреби за негување на регионалниот јазик кој го зборуваат, покрај францускиот; и не значи *б)* признавање на колективни, односно групни права на регионалните или малцинските заедници. За разбирање на ваквата инспирација и контекстуална вредност на усвоениот амандман доволно илустративни се две дискусии. Првата, на Министерката за култура, во нејзиното обраќање до Националното собрание на францускиот парламент во функција на одбрана на предлог амандманот,²⁴ а втората дискусија е на Претседателот на

²⁴ Министерката Кристин Албанол одржа говор на крајот од расправата по првото читање на амандманот за регионалните јазици во Националното собрание (мај 2008).

Правната комисија на Парламентот во која тој го образложува своето и на Комисијата согласување (и прифаќање) на предложениот амандман за регионалните јазици.²⁵

Во својата дискусија, Министерката Албанол образложувајќи ги републиканските инспирации на амандманот за регионалните јазици вели дека Републиката не е сложувалка во која се поврзуват изолирани делови (т.е. јазички заедници), туку таа е една и неделива. Врз основа на Уставот на Франција, никој во Франција не може да биде натеран да зборува јавно друг јазик освен францускиот. Францускиот јазик за француската нација секогаш бил нешто посебно. Во таа смисла, од позициите на Владата како поддржувач на предлог амандманот, признавањето на различноста не значи и признавање на специјални права на говорниците на овие јазици во јавната сфера. Максимумот на амандманот е да ја охрабри нивната употреба, да се допушти во образованието, ако тоа го сакаат семејствата и да го промовира на нивното културно и уметничко изразување. Со тоа, се кажува дека предлог амандманот не оди понатаму од она што во Франција е прифатено во 1951 година (од донесувањето на *Законот на Дискзон*). Во однос на овие практики, Министерката понуди едно развојно толкување на делот од одлуката на Уставниот совет (бр. 99-412 од јуни 1999 година) кое се однесува на не/уставноста на установените практики на призовање на регионалните јазици. Според, ова толкување, Уставниот совет оставил простор за едно вакво решение (како во предлог амандманот за регионалните јазици) со кое затекнатите практики би добиле уставна основа и истовремено би се содала уставна основа за надминување на проблемот со ртификацијата на Европската повелба за регионалните и малцинските јазици. Но, притоа, Министерката нагласува дека допуштањето на употребата на регионалните јазици не значи принудување или наметнување на нивното користење. Амандманот треба да промовира практикување на слободното изразување, а не да создава нови обврски за државата.²⁶

Анализата покажа дека амандманот бр. 40 на член 75 од Уставот на Република Франција од 1958 година со кој членот 75 се дополни со одредбата дека „Регионалните јазици припаѓаат на културното наследство на Франција“ е дел поширокиот уставен проект за модернизација на институциите на V-та Република. Поимот модернизација во овој случај, меѓу другото, вклучува и усогласување

²⁵ Господин Жан-Лук Варсман.

²⁶ Во иста насока оди и елаборацијата на поддршката на амандманот од страна на Правната комисија на парламентот. Нејзиниот претседател истакна дека оддаденоста на Франција кон културната оставштина од регионални јазици не создава права за индивидуите да бараат од државата таа во комуникацијата со нив да користи други јазици освен францускиот, ниту пак создава специјални права на групите.

на француските институции со местото и улогата на Франција во европските интеграции (ЕУ, СоЕ) и во светот (ОН) и нејзините обврски кои во сферата на човековите и малцинските права произлегуваат од членството во тие организации, од една страна, и со барањата на малцинските групи (јазички) во сама Франција, на друга страна. Амандманот е усвоен по жестоки политички битки и јавни контроверзи. Тие резултираа со промена, односно прилагодување на првичниот предлог горната одредба да биде внесена во Уставот како амандман на Член 1. Главни застапници на првичниот амандман, но подоцна и на прифатеното решение беа стакнати интелектуалци, невладините организации на малцинските јазички групи, парламентарци застапници на регионалните јазици, но и Француската Влада подржана од повеќе и идејнополитички различни политички групи во националното собрание. Главниот и најсилен отпор кон првичното решение дојде од Сенатот и од Француската академија на науките. Нивните јавни и политички интервенции во процесот на усвојување на пакетот уставни измени за модернизација на институциите на V-та француска република не беа толку против самата содржина на предлог амандманот колку против неговото лоцирање во делот на Уставот во кој се дефинира карактерот на самата држава, Република Франција. Тие и во овој случај успешно ја одигра уставната улога на „осигурувачи“ на националниот идентитет на Франција.

ЛИТЕРАТУРА

- Hayward, Jack (2007) *Fragmented France: Two Centuries of Disputed Identity*, Oxford University Press, Oxford
- McDonald Maryon (1989) *We are not French!: Language, Culture and Identity in Brittany*. London: Routledge
- Perry, Sheila ed. (1997) *Aspects of Contemporary France*, London: Routledge.
- Poggeschi, G. (2003), „Language Rights and Duties in Domestic and European Courts“ *European Integration*, 2003, Vol. 25(3), September pp. 207–224
- Tiryakian, Edward, (2003) „Assessing Multiculturalism Theoretically: E Pluribus Unum, Sic et Non“ *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, Vol. 5, No. 1: 20 -39.
- Rails, Stéphane (2008) *Textes Constitutionnels Français*; Paris: PUF
- Wihot de Weden, C. (2003) «*Multiculturalism in France, International Journal on Multicultural Societies*» Vol. 5, No.1: 77-87 www.unesco.org/shs/ijms/vol5/issue1/art_5© UNESCO

Интернет извори:

- <http://www.assemblee-nationale.fr>
- <http://bibliobs.nouvelobs.com/2008/06/17/les-consequences-du-texte-vote-par-lassemblee-sont-graves>
- http://www.lemonde.fr/politique/article/2008/06/19/le-senat-refuse-d-inscrire-les-langues-regionales-dans-la-constitution_1060100_823448.html пристапено на 18.02.2009.
- http://www.diwanbreizh.org/foran/080522_cr_int_an/080522_cr_int_an.html
- <http://afp.google.com/article/ALeqM5gGJvbkbZXXbchRRVO3IPIGHZpSNw>
- http://www.paysdechateaubriant.fr/Debat-a-l-Assemblee-nationale-sur-les-langues-regionales-Intervention-de-Michel-Hunault-_a3763.html
- http://www.communautarisme.net/Langues-regionales-et-identite-nationale_a1022.html
- <http://artgoldhammer.blogspot.com/2008/06/language-amendment.html>
- <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/depuis-1958/decisions-par-date/1999/99-412-dc/decision-n-99-412-dc-du-15-juin-1999.11825.html>

Илo TPAJKOVSKI

**THE LINGUISTIC PLURALISM
IN THE FIFTH FRENCH REPUBLIC****Abstract**

The contribution analyzes the introduction of linguistic pluralism in the Constitution of the Fifth French Republic, with the constitutional changes from July 2008. With the enactment of the amendment 75-1, the Republic of France constitutionally recognizes that its population speaks not only French, but also number of regional languages and that regional languages are part of the French cultural heritage. This constitutional intervention is novelty in the way how the language and linguistic pluralism issues were treated in the previous constitutional developments of the French Republic. As any other novelty this one too comes about after overcoming numerous and strong resistances and controversies. The contribution presents the key moments and agents of the traditional French linguistic policy and in connection with it the proponents and opponents of linguistic pluralism, the main phases of the process of identification, recognition, and regulation of the linguistic pluralism, as well as the main characteristics of the constitutional solution adopted in July 2008.

Key terms: LINGUISTIC POLICY, CONSTITUTION, FIFTH FRENCH REPUBLIC, LINGUISTIC PLURALISM, CONSTITUTIONAL AMENDMENT, REGIONAL LANGUAGES.